

Tomasz Pudłocki*

Kraków

Hal Elliott Wert, *Hoover vs. Roosevelt. The Presidents' Battle over Feeding Europe and Going to War*, Stackpole Books – Blue Ridge Summit, Essex, Conn.–Pennsylvania 2023, 510 s.

Hall Elliot Wert, emerytowany profesor Kansas City Art Institute, to autor licznych książek i artykułów dotyczących prezydenta USA Herberta Hoovera i amerykańskiego zaangażowania w pomoc dla Europy podczas II wojny światowej. Recenzowana obszerna praca bazuje na obronionej w 1991 r. na University of Kansas dysertacji doktorskiej pt. *Specter of Starvation: Hoover, Roosevelt, and American Aid to Europe, 1939–1941* (Widmo głodu. Hoover, Roosevelt i amerykańska pomoc dla Europy, 1939–1941). Naturalnie ze względu na znaczną literaturę przedmiotu, która pojawiła się przez ponad cztery dekady od obrony doktoratu, oraz nowe materiały *Hoover vs. Roosevelt. The Presidents' Battle over Feeding Europe and Going to War* (Hoover kontra Roosevelt. Bitwa prezydentów o wyżywienie Europy i rozpoczęcie wojny) to pozycja gruntownie przededagowana w stosunku do pierwowzoru. Ze względu na tematykę – w dużej mierze odnoszącą się do Europy Środkowej, ze szczególnym uwzględnieniem Polski drugiej połowy 1939 r. – warto zwrócić na recenzowaną pozycję uwagę, nawet jeśli jej tytuł nie do końca oddaje zawartość. *Hoover kontra Roosevelt* to bowiem publikacja zdecydowanie wykraczająca poza tak sformułowane ramy. Przynosi ona wiele nowych interesujących wiadomości o relacjach USA i Amerykanów z takimi państwami jak Polska, Rumunia, Węgry, Litwa i Finlandia oraz jej mieszkańcami w badanym okresie.

Książka została oparta na bardzo szerokim wyborze archiwaliów, wspomnień i literatury. Jest on nie tylko bogaty, lecz także różnorodny, co ewidentnie trzeba podkreślić *in plus*. Szkoda, że w bibliografii tak skrótowo potraktowano opis przebadanych archiwaliów, przez co specjalista niekiedy ma wątpliwości,

* Uniwersytet Jagielloński; e-mail: tomasz.pudlocki@uj.edu.pl; ORCID: 0000-0001-7527-0919.

co dokładnie autor analizował. Co więcej, w przeważającej części wykorzystano materiały i publikacje tylko anglojęzyczne – oryginalne lub tłumaczenia na język angielski prac pierwotnie opublikowanych w innych językach. Oczywiście powoduje to, że czytelnik ma do czynienia ze spojrzeniem mocno przefiltrowanym i niekiedy tendencyjnym. Nietrudno w tym znaleźć analogię do opisywanych przez autora dziejów. Przecież w dwudziestoleciu Anglosasi nierzadko uważali, że wiedzą lepiej, jak rozwiązać problemy na obszarze Europy Środkowo-Wschodniej, niż ich mieszkańcy, i przez to nie zadawali sobie trudu poznawania miejscowej mowy, a komunikowali się jedynie z tymi, którzy znali ich język lub ewentualnie francuski. Nie twierdzą, że również Wert protekcyjnie traktuje swoich bohaterów-Polaków, choć sporadyczne wykorzystanie innych materiałów niż pisanych w języku angielskim przy takim temacie budzi zdziwienie.

Książka została podzielona na dziesięć nierównych objętościowo rozdziałów. Poprzedza je słowo wprowadzające, tj. *Foreward*, pióra Justusa Drew Doenecke'a, emerytowanego profesora New College of Florida, znanego ze znakomitej monografii *Storm on the Horizon: The Challenge to American Intervention, 1939–1941* (Lanham, Md.: Rowman & Littlefield Publishers 2000), a także *Acknowledgements* (Podziękowania) oraz *Introduction* (Wstęp). Całość domykają klamrowo: *Conclusion* (Zakończenie), *Notes* (Przypisy), *Bibliography* (Bibliografia), *Index* (Indeks rzeczowy). Ten ostatni pozostawia bardzo dużo do życzenia i pokazuje podstawowe problemy, z którymi musi zmierzyć się czytelnik recenzowanej publikacji przy jej czytaniu. W indeksie trudno znaleźć takie miejscowości jak np.: Częstochowa, Czerniowce, Gdynia, Kaczyka, Kołomyja, Kosów, Miechów, Przemyśl, Sosnowiec, Śniatyn, Tarnopol. Nie przyjęto jednej dominującej formy dla nazw środkowoeuropejskich. Nie zdecydowano się, by choćby przy pierwszym użyciu zapisać nazwy geograficzne w kilku formach w zależności od języka. Tylko niekiedy autor jest konsekwentny. Przykładowo Suczawa występuje jako Suceava i Suchava, ale już Kaczyka – tylko jako Cacica, a Czerniowce tylko jako Cernăuți. Lwów i rzeka Czeremosz podane są tylko w polskojęzycznej wersji, chociaż Warszawa występuje jako Warsaw. Ktoś, kto nie jest obeznany z geografiami regionu, łatwo się może zgubić, bo we wstępie nie wyjaśniono przyjętego systemu. Co więcej, w indeksie są błędy. Przykładowo Kuty pojawiają się również na s. 127, 132, 135–136, co nie zostało ujęte w indeksie, a Charlotte Kellogg, poza podanymi na końcu, również na s. 174. Takich braków jest dużo więcej. Imiona niektórych postaci łatwo można było rozwinąć w tekście głównym oraz w indeksie. Przykładowo J.K. Paasikivi to Juho Kusti Paasikivi, a W.J. Rose to William John Rose. Nie są to postaci nieznanne. Pierwszy był prezydentem Finlandii, a drugi znanym sławistą i polonistą, w opisywanym czasie profesorem Uniwersytetu Londyńskiego i dyrektorem School of Slavonic and East European Studies.

Wstęp jest interesującym wprowadzeniem do przedstawianych zagadnień. Autor rozpoczął od pokazania, że pomoc humanitarna nigdy nie była ani dla Hoovera, ani tym bardziej dla Roosevelta tematem samym w sobie. Obaj nieustannie dążyli do wzmocnienia swojej pozycji. Hoover – do ponownego za-

siadania w Białym Domu, a Roosevelt – za wszelką cenę do reelekcji. A jednak udało im się skupić oddaną grupę osób, które w okupowanej Polsce, Rumunii, Litwie, Finlandii i Belgii były kluczowe w pozyskiwaniu pomocy humanitarnej i jej dystrybucji. Szkoda, że autor nie omówił struktury książki ani zastosowanej metodologii. Niczego się czytelnik nie dowie o osiągnięciach historiografii w omawianej tematyce poza tym, że zagadnienie politycznej walki między administracją Roosevelta a opozycją, przeciwną amerykańskiej interwencji w sprawy europejskie w latach 1939–1940, jest generalnie znane. Ale – jak podkreślił Wert – *the complex, exciting, and important story of Hoover-Roosevelt struggle over aid, Hoover's success in rendering it, his halfhearted effort to regain presidency, his fight against American intervention, and his attempts to harness the war's combatants to international law has remained the last unrevealed piece of the larger story of US entry into World War II* („złożona, ekscytująca i ważna historia walki Hoovera–Roosevelta o pomoc, sukces Hoovera w jej udzieleniu, jego połowiczne wysiłki mające na celu odzyskanie prezydentury, jego walka z amerykańską [potencjalną – T.P.] interwencją [w Europie – T.P.] i jego próby podporządkowania uczestników wojny prawu międzynarodowemu pozostają ostatnim nieujawnionym fragmentem szerszej historii przystąpienia Stanów Zjednoczonych do II wojny światowej”, s. 9, tłum. – T.P.). Książka na pewno choćby częściowo wyjaśnia te zagadnienia.

Rozdział I *The End of All Wars* (Koniec wszelkich wojen, s. 11–24) mało odpowiada tytułowi. Autor częściowo rekonstruuje zaangażowanie Hoovera w pomoc Europie w czasie I wojny światowej, po czym ni z tego, ni z owego przeskakuje do września 1939 r. i skutków blokady brytyjskiej, ogłoszonej trzeciego tego miesiąca. O ile głodujące narody Europy stały się motorem działania dla Hoovera, o tyle Roosevelt jako prezydent przez wiele miesięcy starał się bardzo enigmatycznie przeciwdziałać polityce izolacjonizmu. A przecież jego ręce były częściowo związane w polityce zagranicznej, gdyż w 1935 r. Kongres uchwalił pierwszą z pięciu ustaw o neutralności, zobowiązując się do utrzymania Ameryki z dala od wojny w Europie.

The Contenders Hoover and Roosevelt (Konkurenci Hoover i Roosevelt, s. 25–48) to drugi rozdział, w którym Wert pokazał przyczyny niechęci, a nawet nienawiści między bohaterami jego książki. Jak wyjaśnił, obaj byli pod dużym wpływem prezydenta Thomasa Woodrowa Wilsona. Obu można scharakteryzować jako ambitnych i upartych, a jednak zupełnie inaczej wykorzystali doświadczenie dwóch pierwszych dekad historii własnego kraju w swoich działaniach na przełomie lat trzydziestych i czterdziestych XX w. Mieli inne charaktery, pochodzenie, wizje i doświadczenie świata, co pogłębiało jeszcze różnice między nimi pomimo postrzegania roli USA jako wybawcy współczesności. Roosevelt według Werta był bardziej pragmatyczny od swego oponenta; jako uważny obserwator i bystry polityk umiał zmieniać strony i dopasowywać się do sytuacji. Hoover był za to przede wszystkim idealistą, podążającym za swoimi zasadami, w które głęboko wierzył, wychowany w skromności tradycji kwaków. Równocześnie Wert pokazał, że prywatnie Hoover uwielbiał otaczać się swoim dworem, wręcz demonstrował cierpkie poczucie humoru,

pełne sarkazmu i ironii, a jego bon moty szybko stawały się popularne poza kręgiem jego przyjaciół. Rozdział poświęcony jest różnicom pomiędzy FDR a „Szefem” czy „Wielkim Humanitarystą”, które wynikały nie tylko z ich sytuacji rodzinnej i majątkowej, lecz na które wpływ mieli również ludzie ich otaczający.

O ile rozdział drugi charakteryzuje różnice między głównymi bohaterami książki, o tyle w trzecim: *The Liars' League. The World Turned upside down* (Liga Kłamców. Świat wywrócony do góry nogami, s. 49–64), omówiono sytuację w Europie wiosną i latem 1939 r. Chociaż głównymi aktorami rozważań Werta były III Rzesza i Związek Radziecki (do układu Ribbentrop–Mołotow), to naturalnie nie zabrakło przypomnienia podstawowych problemów: zajęcia Czechosłowacji, polityki Francji i Wielkiej Brytanii, a także szerokiego omówienia spraw polskich. Autor scharakteryzował politykę USA wobec tych wydarzeń. Przybliżył działalność amerykańskich ambasadorów w Berlinie i Warszawie, a także przygotowywanie się Amerykańskiego Czerwonego Krzyża i jego prezesa Normana H. Davisa na wypadek wojny.

Początek działań wojennych to treść rozdziału czwartego zatytułowanego *War* (Wojna, s. 65–82). Jest to jeden z najciekawszych fragmentów w książce, choć niewiele mający wspólnego z tytułowymi bohaterami. Wert pokazał wrzesień 1939 r. w Polsce oczami rozmaitych świadków niemieckiej, a potem sowieckiej agresji. Czytelnik może zobaczyć, jak te tragiczne wydarzenia relacjonowali Polacy i Żydzi, a także Amerykanie i Anglicy, np. Paul Super (sekretarz polskiego oddziału Young Men Christian Association; dalej: YMCA) czy Clare Hollingworth (reporterka „London Daily Telegraph”). Rozdział w bardzo dobry sposób oddaje niezmiernie trudną sytuację, w której znaleźli się nie tylko mieszkańcy II Rzeczypospolitej, lecz także polscy ambasadorzy we Francji i Wielkiej Brytanii. Rozdział kończy się opisaniem reakcji Roosevelta i Hoovera na wybuch wojny i przybliżeniem realiów „dziwnej wojny” na froncie zachodnim.

Dwa razy dłuższy od poprzednich rozdziałów jest *Crushed* (Zgniecenie, s. 83–143). To dokładna i napisana ze znanstwem kontynuacja rozważań z poprzedniej części. Autor w znakomity sposób pokazał realia frontu, problemy polskiego rządu, a także sytuację zwykłych ludzi czy to w ostatnich dniach wojny, czy po przekroczeniu granicy z Rumunią. Dużo miejsca poświęca Superowi i jego żonie Margaret oraz ich wojennym losom, a także prezesowi YMCA w Polsce, dr. Tadeuszowi Dyboskiemu, który ostatecznie zmarł w wyniku przeżyć w jugosłowiańskim mieście Ptuj w październiku 1939 r. Nie mniej interesujące okazują się dzieje ambasadora USA Anthony'ego Biddle'a z tego czasu czy znanego fotografika Juliena Bryana, który był jednym z najważniejszych dokumentalistów losów Polski we wrześniu 1939 r. Podobnie jak w całej książce bohaterowie rozważań Werta pokazani są na szerokim tle, nierzadko sięgającym wiele lat wstecz. Oczywiście, pomaga to zrozumieć ich decyzje, charakter czy krytyczną sytuację, w jakiej się znaleźli podczas wojny, ale niekiedy mocno rozbija narrację. Co interesujące, Wert, gdzie tylko może, stara

się pokazać losy Amerykanów podczas tragicznego Września, jakby próbował łączyć narrację z głównymi bohaterami swojej książki.

The Rapprochement that Failed. The Battle over Aids Begins (Zbliżenie, które się nie powiodło. Zaczyna się bitwa o pomoc, s. 145–188) to próba wyjaśnienia czemu Rooseveltowi i Hooverowi nie udało się znaleźć porozumienia w akcji pomocowej dla Polski oraz innych krajów okupowanych. To też próba zrozumienia polityki Roosevelta ograniczonego aktem o neutralności z 1937 r., jak również niechęcią własnego społeczeństwa do interwencji w Europie. Wert szeroko omówił reakcję poszczególnych kluczowych amerykańskich polityków na wypowiedzenie wojny III Rzeszy przez Wielką Brytanię i Francję 3 września 1939 r. i skutki tej decyzji. W kręgu jego zainteresowań znaleźli się też opiniotwórczy dziennikarze i pisarze, np. Marie Meloney czy Charlotte Kellogg. Bardzo interesująco została przedstawiona działalność polskiego ambasadora w Waszyngtonie Jerzego Potockiego, który odrzucony przez administrację Roosevelta próbował zbliżyć się do Hoovera, licząc – może naiwnie – że w tak dramatycznych dla jego kraju okolicznościach były prezydent będzie miał jakiś wpływ na obecnego.

Rozdział siódmy *Rescue in Romania, Hungary, and Lithuania* (Akcja ratownicza w Rumunii, na Węgrzech i na Litwie, s. 189–238) to próba przybliżenia historii polskich uchodźców, polityków, wojskowych oraz ich amerykańskich przyjaciół w opisywanych krajach. Z punktu widzenia Amerykanów w Europie bardzo ważna była decyzja Departamentu Stanu. Określała ona, że ambasador Biddle może nadal pełnić swoją funkcję, mimo iż rząd polski przebywał poza granicami kraju. Wert dużo miejsca poświęcił też działalności polonijnych liderów w Nowym Jorku, do których należeli: Teodor Abel (profesor socjologii Columbia University) czy Maksymilian Węgrzynek (wydawca dziennika „Nowy Świat”), na rzecz Polaków rozsianych po całej Europie jesienią 1939 r. Rozdział kończy przybliżenie międzynarodowej sytuacji na Litwie, która z jednej strony cieszyła się z aneksji Wilna w wyniku decyzji Stalina, a z drugiej – zapłaciła bardzo wysoką cenę za ten dar.

W rozdziale ósmym *Embargo Repeal, Politics, and Negotiations in the Garden of Beasts* (Uchylenie embarga, polityka i negocjacje w ogrodzie bestii, s. 239–298) Wert omawia amerykańską politykę w październiku 1939 r. Wyjaśnia przyczyny polityki neutralności, prezentuje przykłady znanych osobistości wypowiadających się przeciwko interwencjonizmowi (jak Charles Lindbergh czy bazylianin o. Charles Coughlin) i pokazuje, w jak trudnej sytuacji znaleźli się obaj prezydenci: Roosevelt i Hoover. Nie przeszkodziło to im, a zwłaszcza Hooverowi, rozpocząć ogromnej kampanii na rzecz pomocy Polakom. Autor z dużym znanstwem opisuje zawile starania Amerykanów, aby udało się przekonać Niemców do zgody na pomoc dla Polaków i Żydów w okupowanej Polsce.

Przedostatni rozdział *In the Jaws of the Soviet Bugbear* (W szczękach sowieckiego niedźwiedzia, s. 299–330) jest omówieniem relacji fińsko-radzieckich, ze szczególnym uwzględnieniem jesieni i zimy 1939 r. To też zgrabne przybliżenie działalności fińskich dyplomatów w Moskwie i Waszyngtonie, a także

reakcji rządu Roosevelta na atak ZSRR na Finlandię. Podobnie jak wcześniej w przypadku Polaków Hoover błyskawicznie zaangażował się w pomoc dla Finów, a jego działalność ponownie rozpałała rywalizację u Roosevelta. Napięcia między The Finnish Relief Fund (Fińskim Funduszem Pomocy) a Amerykańskim Czerwonym Krzyżem były pochodną tarć politycznych i oczywiście osłabiały główny cel, tj. wsparcie dla walczących Finów.

Ostatni rozdział *Finnomania: A Cause Célèbre* (Finomania: sławetna sprawa, s. 331–383) to *de facto* kontynuacja rozważań z poprzedniej części. Pokazuje przyczyny popularności Finów i amerykańskiej sympatii dla nich w czasie radzieckiej agresji. Jak wyjaśnił Wert, nie wynikało to bynajmniej z jakiegokolwiek wiedzy Amerykanów o Finach, ale z faktu, że ci drudzy skutecznie przez wiele tygodni przeciwstawiali się Rosjanom. Autor podał liczne przykłady akcji pomocowej, pieczołowicie wyliczając jej liderów oraz zebrane sumy. Co więcej, uwypuklił, w jaki sposób Hoover próbował wykorzystać popularność Finów, by na nowo zdobyć uwagę swoim pobratymców i ożywić wsparcie dla Polaków pod okupacją.

Należy podkreślić, że książka została elegancko wydana. Zdobią ją bardzo dobrze dobrane zdjęcia. Mogłyby być lepszej jakości, ale znakomicie ilustrują one wywody autora. Niestety strona redakcyjna nie jest atutem recenzowanej pozycji. Błędy w nazwach własnych nie są rzadkie. Przykładowo: Czectochowa – zamiast Częstochowa (s. 87), Przemysł – zamiast Przemyśl (s. 107, choć dobrze jest na s. 129), Soznowiec – zamiast Sosnowiec (s. 137), Teresa Lubieńska – zamiast Łubieńska (s. 88), Jan Wrszlacki – zamiast Jan Wszelaki (s. 105, 119 i indeks), Ignacy Zagórsky – zamiast Zagórski (s. 234–235, 238), Aloisy Trypka – Alojzy (s. 200). Nuncjusz papieski w Polsce nazywał się Filippo Cortesi, a nie Phillippe (s. 121). Countess Joseph Potocka (s. 88) to tak naprawdę Krystyna Potocka z domu Radziwiłł – a przecież jako Józefowa Potocka w wersji anglojęzycznej pojawia się też i w indeksie. Również Annie McNair Elderkin została zapisana jako Mrs. George S. Huntington (s. 75, podobnie oznaczona w indeksie). Rozumiem realia epoki i oficjalne określanie kobiet imionami ich mężów, zarówno w Polsce, jak i w USA, ale skoro w przypadku innych kobiet autor podawał ich pełne personalia, to i tu mógł do nich bez problemu dotrzeć. Karol Wojtyła nie mógł być „the young Jagiellonian University Scholar” (s. 89), bo we wrześniu był zaledwie studentem polonistyki UJ. Na s. 188 niezbyt jasno napisano, że z komitetu stypendialnego założonego przez Stefana Mierzwę (Stevena Mizwę) i Henry’ego Noble MacCrackena powstała Fundacja Kościuszkowska, której zadania nie dotyczyły bynajmniej tylko ściągania polskich studentów do USA. Można było też zaznaczyć, że MacCracken był w bliskich relacjach z Rooseveltem, co dla akcji pomocowej dla polskich uczonych w omawianym czasie nie było bez znaczenia. Pisała o tym choćby Elizabeth A. Daniels¹. Na s. 68 ze zdania o bombardowanych 1 września 1939 r. miastach wynika, że i Lublin został wtedy celem (choć

¹ E.A. Daniels, *Bridges to the World: Henry Noble MacCracken and Vassar College*, Clinton Corners, New York 1994.

de facto pierwszy nalot nastąpił dzień później). Słynna radiowa przemowa znanego asa lotnictwa Charlesa Lindbergha była 13, a nie 15 września 1939 r. (s. 254 i 256). Z kolei Lwów jesienią 1939 r. nie wszedł w skład Generalnego Gubernatorstwa (s. 288).

Pomimo błędów edytorskich, a niekiedy merytorycznych książkę Werta czyta się bardzo dobrze. Wbrew tytułowi daje ona bardzo szeroki wgląd w amerykańską politykę wobec Europy Środkowej (i częściowo Środkowo-Wschodniej) w drugiej połowie 1939 r., ze szczególnym uwzględnieniem Polski. To dobre studium rywalizacji pomiędzy prezydentami Hooverem i Rooseveltem, dla których pomoc dla objętych działaniami wojennymi i okupacyjnymi krajów była z jednej strony priorytetem, a z drugiej – formą rywalizacji politycznej o rządy w Białym Domu. Wert przedstawił przy okazji wiele interesujących historii z życia liderów polsko-amerykańskiego zbliżenia, którzy na różnych stanowiskach pracowali po obu stronach kontynentu, a w obliczu działań wojennych po raz kolejny byli adwokatami pogłębienia relacji między obydwojoma krajami. Książka pomaga również lepiej zrozumieć meandry amerykańskiej polityki neutralności i izolacjonizmu w omawianym czasie, które niełatwo było obejść, nawet jeśli chodzi o pomoc humanitarną.

Bibliografia

Daniels Elizabeth A., *Bridges to the World: Henry Noble MacCracken and Vassar College*, Clinton Corners, New York 1994.